

АҚПАРАТТЫҚ ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КИБЕРПЕДАГОГИКА

Толубекова Р.К.

toleubekova@mail.ru

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Талпакова М.Ж.

moldirzhumabekkyzy@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
1-курс докторанты

XXI ғасырдың қарқынды дамуымен қоғам мен білім берудегі өзгерістер адамзат пен әлемді цифрландыру, интенсивті киберәлеуметтену және қоғамды гаджетизациялау, білім берудегі киберонтологиялық тәсілдің қалыптасуы мен таралуы – киберпедагогиканың пайда болуына әкелді. Бұл жаңа ғылыми бағыттың сұранысы туралы ғана емес, сонымен қатар киберпедагогика негізделген негізгі тәсілдерді қарастырған жөн.

Білім берудің сандық түрленуі білім беру мен тәрбие эволюциясының жаңа кезеңіне айналуға, яғни, бүкіл білім беру жүйесі инновацияларға ашықтықты ғана емес, сонымен бірге жеке тұлғаның дамуына және білім алуына шынымен де ықпал ететін бар дәстүрлерді сақтау міндетін жүктейді. Білім берудің гуманистік парадигмасындағы басым міндет - білім берудің барлық деңгейіндегі білім алушыларға өзін-өзі тану, жеке өзін-өзі айқындау, даралықты шығармашылықпен ашып көрсету, ұдайы жаңартылып отыратын қоғамда өмірге деген құзыреттілікті қалыптастыру, оның ішінде командалық жұмыс дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

Қазіргі қоғамдағы ақпараттық технологиялардың дамуы киберпедагогиканың қалыптасуының маңызды алғышарттарының бірі болып табылады. Қоғам мен технологияның даму барысында ақпараттық революциялар адам өмірінің мәдени-тарихи, әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық компоненттеріне өзгерістер енгізді.

Жаңа ақпараттық технологиялар пайда болуымен байланысты қоғамдық қатынастарды реформалауда алғашқы ақпараттық революция жазудың таралуымен байланысты болды (шамамен 3,5 мың жыл бұрын). Ауызша сөйлеу мәдениеті кеңістігінде ертерек дәуірде адам миы ақпарат тасымалдаушы және ақпаратты өңдеудің құралы болды. Бұл мәдениет қоршаған әлемді тікелей қабылдау қағидаларына негізделді. Білім аға ұрпақтан кіші ұрпаққа ауызша беріліп, олар күнделікті ілімдер мифтерде, аңыздарда, дәстүрлерде көрініс тапты. Ойлаудың синкретикалық процесін «ақпаратты тасымалдаушы» (есте сақтау функциясы) және «ақпаратты өңдеу» (түсіну феномені) деп екіге бөліп қарастырды. Осылайша, жазуға көшу арқылы ақпарат тек белгілі бір адамға немесе белгілі бір адамдар тобына беріліп қана қоймай, уақыт пен тарихта жазбаша түрде сақтала бастады.

Екінші ақпараттық революция XVI ғасырдың ортасында типографияның және басып шығарылған алғашқы кітаптың пайда болуы ақпарат беруді біркелкі етіп қана қоймай, оның кең таралуына ықпал етуімен байланысты болды.

Үшінші ақпараттық революция электр қуатының ашылуымен байланысты болды. В.А. Плешаковтың пікірінше XIX ғасырдың соңында кибер байланыс дәуірі басталды. Электр қуатының пайда болуы бүкіл әлемдегі басқа кезеңге өтуіне мүмкіндік берді, өйткені оның нәтижесінде адамдар байланыс орнатып ақпарат алмасу үшін телеграф, телефон, радио құрылғыларын белсенді қолдана бастады, мүмкіндік берді.

XX ғасырдың ортасында орын алған төртінші ақпараттық революция микропроцессорлық технологияның пайда болуынан, компьютерлердің құрылуынан, компьютерлік желілердің пайда болуы мен кеңінен дамуын, компьютерлік дерекқорлардың пайда болуы, ақпарат, байланыс және Интернет технологияларының дамуымен байланысты, Бұл арқылы кез келген көлемдегі ақпарат тез жиналып, сақталатын және таратылатын болды.

Қазіргі әлемнің дамуы ақпараттық-коммуникациялық қажеттілігі адамның ақпарат алуға, қарым-қатынас жасауға және басқалармен қарым-қатынас орнатумен ғана емес, сонымен қатар ғаламдық сектор ретінде киберкеңістікте қатысым мен Интернеттің арқасында жүзеге асырылады. Бүгінгі таңда ақпараттық-коммуникациялық, сандық және компьютерлік технологиялардың қарқынды дамуы мен оларды пайдаланушылардың саны және адамның кибер кеңістікте өткізетін уақыты өсуі байқалады. Сондықтан, қарқынды дамушы әлемде білімге деген көзқарасты жақсартудың объективті талаптарынан туындаған осы технологиялардың әлеуетін зерттеу қажеттілігі туындайды. Осыған байланысты біз XX ғасырдың ортасынан бастап қазіргі уақытқа дейін осындай ғылыми зерттеулер жүргізілгенін және оның нәтижелерін практикада қалай жүзеге асырылатындығын қарастыруымыз қажет.

Шетелдік, ресейлік ғалымдар киберпедагогиканың келесідей анықтамаларын береді. Мәселен, В.П. Беспалько «Киберпедагогика оқу процесінің мәні мен оған қойылатын әлеуметтік талаптар туралы қазіргі ғылыми идеяларға негізделген жеткілікті функционалды индикаторлар мен критерийлер жиынтығын ұсынады» деп тұжырымдайды [1].

Ал, қазіргі кезде Мәскеу мемлекеттік педагогикалық университетінің профессоры, Ното Cyberus жобасының авторы В.А. Плешаков «Киберпедагогиканы қазіргі заманғы компьютерлер мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялар көмегімен кибер әлеуметтену процесінде қазіргі заманғы адамды кибер білімдендіруге бағыттау бойынша арнайы ұйымдастырылған, мақсатты және жүйелі әрекеттердің негізі» ретінде қарастырады [2].

Аустралиялық ғалым Капитцке «Киберпедагогика ақпараттық қоғам үшін негіз болып табылатын оқытудың әлеуметтілігін, технологиялық құзіреттіліктерін, сыни қабілеттерін, оқушылардың жеке басын және киберсауаттылықты қалыптастыратын негіз» деп сипаттайды [3].

Киберпедагогикалық білім беруді жүзеге асыруда келесі ұйымдастырушылық және психолого-педагогикалық шарттарына сүйену қажет:

Ұйымдастырушылық:

— білім берудің цифрлық трансформациясы жағдайында білімнің барлық деңгейлеріндегі киберкеңістікте тиімді әрекетке бағыттауға көмектесетін профессорлық-оқытушылық құрамға және студенттерге қойылатын талаптарды айқындау;

— білім берудің барлық деңгейлеріндегі студенттердің оқу әрекетін ұйымдастыруды қамтамасыз ететін өлшемдерді анықтау, талдау және негіздеу;

— студенттердің қажетті құзыреттіліктерін қалыптастыру мақсатында педагогикалық кадрларды кәсіби даярлау жүйесіне өзгерістер енгізу;

— педагогикалық кадрлардың біліктілігіне мерзімді мониторинг жүргізу және педагогикалық кадрларды кәсіби қайта даярлауды ұйымдастыру.

—

Психологиялық-педагогикалық:

—білім берудің барлық деңгейлеріндегі білім алушылардың қазіргі қажеттіліктері, қызығушылықтары мен дайындығының деңгейлерін үнемі диагностикалау;

—білім берудің барлық деңгейлерінде студенттердің көп форматты іс-әрекеттерін ұйымдастыру үшін киберкеңістіктің педагогикалық мүмкіндіктері мен ресурстарын кәсіби пайдалануға көзқарасты қалыптастыру;

—іскери киберлік байланыстың негізгі қағидаларына (реттеу, тарату, бекіту, жеңілдету, диалог, проблематизация, рефлексия) сәйкес білім берудің барлық деңгейлеріндегі студенттердің іс-әрекетін жүзеге асыру процесінде оқытушының киберкеңістікте бақылау жасауды қамтамасыз ету;

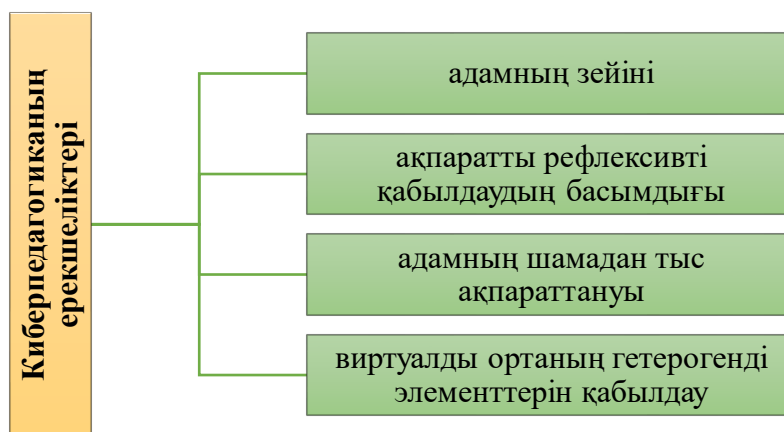
— білім берудің барлық деңгейлерінде студенттердің көрсету оқытушының мақсатты ұйымдастыру және білім беруді цифрлық қайта құру.

Қазіргі әлемнің дамуы ақпараттық-коммуникациялық қажеттілігі адамның ақпарат алуға, қарым-қатынас жасауға және басқалармен қарым-қатынас орнатумен ғана емес, сонымен қатар ғаламдық сектор ретінде киберкеңістікте қатысым мен Интернеттің арқасында жүзеге асырылады. Бүгінгі таңда ақпараттық-коммуникациялық, сандық және компьютерлік технологиялардың қарқынды дамуы мен оларды пайдаланушылардың саны және адамның кибер кеңістікте өткізетін уақыты өсуі байқалады. Сондықтан, қарқынды дамушы әлемде білімге деген көзқарасты жақсартудың объективті талаптарынан туындаған осы технологиялардың әлеуетін зерттеу қажеттілігі туындайды. Осыған байланысты біз ХХ ғасырдың ортасынан бастап қазіргі уақытқа дейін осындай ғылыми зерттеулер жүргізілгенін және оның нәтижелерін практикада қалай жүзеге асырылатындығын қарастыруымыз қажет.

XXI ғасыр тұлғасының даму ерекшеліктерін, қазіргі қоғамның дамуы үшін ақпараттың маңыздылығын, сондай-ақ адам қызметінің түрлері мен өнімдерінің тез өзгеруін ескере отырып, біз адамдарға үздіксіз білім берудің объективті қажеттілігін атап өту керек. Бүгінгі таңда білім беру ашық болуда, оның әлемдік жетістіктерін біріктіру үрдісі бар. Киберкеңістік мүмкіндіктерінің дамуына байланысты білім мен білім беру технологиялары көздерінің саны артып келеді. Қашықтан оқыту жүйесі белсенді дамуда, бірқатар білім беру мекемелері сабақтарды тек күндізгі түрінде ғана емес, сонымен қатар ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы да өткізеді, сонымен қатар, Интернетте өзіндік жұмыстарға арналған материалдарды да мольнан кездестіруге болады.

Киберпедагогика білім беру мен тәрбиелеу процестерін киберкеңістікпен байланысты ғылыми ойдың жетістіктерін біріктіреді, оның қалыптасуының тарихи алғышарттарына сүйенеді.

Әлеуметтік қатынастардың өзгеруімен және іс-әрекеттің кибер кеңістікке ішінара ауысуымен қазіргі заманғы адам ғылым мен білімді оның тәрбиесінде, оқытуында және дамуында жаңа тәсілдерді жасау мен қолдану қажеттілігінің алдына қоятын бірқатар ерекшеліктерге ие (1-сурет).

1-сурет. Киберпедагогиканың ерекшеліктері

Бірінші ерекшелігі - адамның зейінге назар аударуы. Ресейлік ғалым О.И.Тарасованың пікірінше ауызша мәдениетте адамдардың іс-әрекеттері мен реакциялары қатар жүретінін болса, ал жазбаша мәдениет адамдарға іс-әрекетке енген кезде дереу сезімдер мен эмоцияларға жол ашатындығын атап өтті. Адамзаттың кибер байланыс дәуіріне көшуі адамның не сезінетіні, не ойлайтыны мен істейтіні арасындағы алшақтық үлкен ықпал етті деп пайымдайды. Бұл киберкеңістікте сөйлескен кезде эмоционалды жағдайдың әңгімелесушімен сындарлы өзара әрекеттесуге жағдай тудырады [4].

Екінші ерекшелік - ақпаратты әрдайым рефлексивті қабылдаудың басымдығы. Жазудың таралуы кезеңінде және одан кейін басып шығару кезеңінде адамның ақпаратты қабылдауының сипаттамалық түрін «көрнекі- іштей тану» деп белгілеуге болады (кітапты түсіну, ақпаратты саралау). Бүгінгі таңда теледидарлар мен компьютерлердің күнделікті өмірімен және олардың бәріне қол жетімділігімен таза визуализацияға көшу жүріп жатыр. Экранда адамға ұсынылатын ақпарат әрдайым ақыл-ой еңбегін қажет етпейді, ол көбінесе ойын-сауық сипатына ие болады. Есту немесе мәтіндік ақпаратты сүйемелдейтін суреттер қабылдау мен түсінуді жеңілдетеді. Білім берудегі заманауи аудиовизуалды технологиялар когнитивті процесті бұзуы мүмкін, сонымен қатар егер олар тиімді мөлшерде қолданылса және дәстүрлі әдістермен алмастырылса, материалды игеруді жеңілдетеді.

Үшінші ерекшелігі - адамның шамадан тыс ақпараттануы, ақпараттың шамадан тыс жүктелуіне байланысты. Қазіргі адамның өз қалауы бойынша ақпаратқа үнемі қол жетімді болуынан басқа, бұл объективті шындықтағы және киберкеңістіктің символдық шындықтағы жарнаманың әртүрлі түрлері, Интернет-шолғыштағы қалқымалы терезелер, және Интернеттегі манипуляциялық байланыстар жүйесі аса көп ақпаратты жүктеменің пайда болуы сияқты салдары болады.

Жоғарыда сипатталған себептерден туындайтын **төртінші ерекшелік** – виртуалды ортаның гетерогенді элементтерін қабылдау және адам қызметінің көп қырлы болуы. Үшінші және төртінші белгілерді алғышарт ретінде белгілей отырып, біз қазіргі адамды қабылдауы мен ойлауының фрагментацияға немесе «клиптік ойлау» сипаттамасына ие болғандығын ескеруіміз қажет. Бұл мәселені А.Моль өзінің «Мәдениеттің социодинамикасы» (1967) еңбегінде қозғады [5]. Ол адамның үздіксіз ақпарат ағымында болуына байланысты, оған қорғаныс құрылымдарын, шұғыл тапсырмаларға қатысты тек ақпаратты қабылдауға мүмкіндік беретін өзіндік «сүзгілер» құруды талап етеді деп тұжырымдайды. Кейде ақпарат

ағымы үлкен болғандығы соншалықты, адам өзіне келген ақпараттың көп бөлігін алып тастауға мәжбүр болады, нәтижесінде оның түсінігі қысқа тезистер мен үзінділерге дейін азаяды. Клиптік ойлау тұжырымдамасына келер болсақ, В.А. Плешаков Мәскеу педагогикалық мемлекеттік университетінің ғылыми сессиясында сөйлеген сөзінде А.Мольдің идеясын растайды, қазіргі мәдениеттің қарапайым және интеллектуалды деңгейге бағдарланған бұқаралық ақпарат құралдары мен бұқаралық ақпарат құралдарының жұмысы арқасында біртектес, бөлшектенген, мозаикаға айналғанын атап өтті. Ақпаратты беру және қабылдау көлемі мен арналарының үнемі өсуі адамның қабылдауын өзгертеді, бұл білім мен сананың мозаикалық құрылымын қалыптастыруды анықтайды. Ұялы телефондардың, смартфондар мен планшеттердің пайда болуымен және жаппай таратылуымен адамдардың қабылдау өрісі де тарылып келеді. Адам әлемді қабылдап қана қоймайды, сонымен бірге болып жатқан оқиғаларды еске түсіреді және мозаикалық жолмен ойлайды [6].

Заманауи технологиялармен өзара әрекеттескен кезде білім жедел жазықтықта беріледі. Психолог О.И. Маховская қабылдаудың, ойлаудың және белсенділіктің сипатталған ерекшеліктерімен қатар, қазіргі адамның жеке кеңістігінің шекараларының өзгеруіне назар аударған жөн (мысалы, Интернет ортасының әлеуметтік желілерінің пайда болуымен, сондай-ақ жеке тұлғаның кибер-әлеуметтену деңгейінің төмендігімен, оның кибер кеңістікте психологиялық шекара құра алмауымен байланысты); оның жеке басын куәландыратын (киберкеңістіктегі адамның бейнесі) өзгеше болуы; киберкеңістікте «байланыс», «достық», «махаббат» және басқалардың санаттарының өзгеруі байқалады. Адамдардың бір-бірін қабылдауы өзгереді (тұлғааралық қабылдау), шынайы кеңістікте бұл процесс барынша толық және жан-жақты жүзеге асырылады [7].

Киберкеңістікте, қоғамды кеңінен ақпараттандыру жағдайында, анықталған ерекшеліктерге назар аудара отырып, біз киберкеңістікте делдал болған оқытушылар мен студенттердің өзара әрекетін сауатты түрде құру үшін тұлғааралық қабылдау, қарым-қатынас, ақпаратты қабылдаудың тиімділігін арттыратын технологияларды жасауымыз керек.

Сонымен, біз тарих барысында адам өмірінің ақпараттық-коммуникациялық саласына және нәтижесінде әлеуметтік қатынастар мен психикалық процестерге өзгерістер енгізетін жаңалықтар мен ашулар жасалды деп айта аламыз; бұл өз кезегінде білім беру, оқыту және тұлғалық даму саласындағы табиғи өзгеріске әкелді. Киберпедагогиканы ХХІ ғасырдың білім беру қатерлеріне жауап ретінде, жақын болашақта дамудың жаңа кезеңіне өтеді және қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық ой жетекші салаарда бірқатар орталық орындардың бірін алады деп толықтай айта аламыз.

Қазіргі заманауи компьютерлік және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар көмегімен қазіргі заманғы адамның кибер әлеуметтенуі процесінде кибер білім беру, бойынша арнайы ұйымдастырылған мақсатты және жүйелік қызметті ғылыми негіздейтін психологиялық-педагогикалық ойдың инновациялық саласын дамыту қажет. Адамның әлеуметтік-мәдени, этно-конфессиялық, психикалық жасына, жынысына, жеке және жеке ерекшеліктеріне негізделген компьютерлік және Интернет-ресурстардың әлеуметтену және білім беру мүмкіндіктерін (оның ішінде рухани-адамгершілік білім) пайдалану қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Беспалько В.П. Киберпедагогика – вызов ХХІвека. Педагогическая технология киберпедагогика // Концепции. Модели. Проекты. 2017. №1. – С. 21-25.

2. Плешаков В.А. Киберсоциализация и духовно-нравственное воспитание молодёжи на основе православных традиций: нужна ли нам киберпедагогика? // Информация и образование: границы коммуникаций INFO'2010. Сб. науч. тр. - № 2. – Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2010. – С. 17-19.
3. Cushla Kapitzke. Cyber Pedagogy as Critical Social Practice in a Teacher Education Program // Teaching Education 11(2) August 2000. <http://www.informaworld.com/openurl?genre=journal&issn=10476210>
4. Тарасова О.И. Амбивалентность искусства письменности // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 7. Философия. Социология и социальные технологии. 2009. № 1(9). – С. 37–41. (Tarasova O.I. The ambivalent art of writing // Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 7. Philosophy. Sociology and social technologies. 2009. № 1(9). – P. 37–41.)
5. Моль А. Социодинамика культуры. – 3-е изд. – М.: Изда-во ЛКИ, 2008. – 416 с. (Moles A. Sociodynamics of the culture. – 3-rd edition. – М.: Izd-vo LKI, 2008. – 416 p.)
6. Плешаков В.А. Перспектива развития теории киберсоциализации человека в XXI веке // Идеи и идеалы. 2011. № 3(9). Т. 2. – С. 47–62. (Pleshakov V.A. The prospect of development of the theory of cybersocialization of the person in the XXI century // Idei i idealy. 2011. № 3(9). V. 2. – P. 47–62.)
7. Программа Пресс-клуб XXI. «Нужно ли бояться «цифрового детства»? // Эфир от 25.03.11. Телеканал Культура. Видеопрограммы [Электронный ресурс] (The program of the Press club XXI. «Should you be afraid of «digital childhood»? // Aired on 25.03.11. Culture TV. Video [Electronic resource]) – URL: <http://www.tvkultura.ru/issue.html?id=105346> (дата обращения: 23.06.2020.)